

Gordana Gorunović**SEĆANJE NA PROFESORKU SREBRICU
KNEŽEVIĆ (1930 –2012)**

Prof. dr Srebrica Knežević je predavala etnologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu više od četiri decenije, od 1952. do 1995. godine, prošavši sva zvanja od asistenta do redovnog profesora Beogradskog univerziteta. Godinu dana nakon odlaska u penziju dobila je plaketu i nagradu Udruženja univerzitetskih profesora i naučnika Srbije za nastavnička dostignuća, objavljene radove i univerzitetski udžbenik (1996). Nagradu "Borivoje Drobnyaković" za životno delo, koju dodeljuje Etnografski muzej u Beogradu, primila je 2011. godine na svečanosti povodom Dana Muzeja i jubileja, 110 godina od njegovog osnivanja.

Generacije studenata etnologije i antropologije pamte profesorku Srebricu Knežević po njenom entuzijazmu u učionici, vazda nadahnutim, elokventnim i živopisnim predavanjima na predmetima o etnologiji Starog i Novog sveta. Naša profesorka je svoja predavanja redovno ilustrovala vizuelnim materijalima i katkad začinjavala malim performativnim nastupima u učionici 508. Pamtimo je po njenim i našim omiljenim temama, istraživačkim poduhvatima i kapitalnim etnografskim delima, kao što su, na primer, velika geografska otkrića, putovanja Kristifora Kolumba i Kapetana Kuka; etnografski rad i dnevnik ruskog istraživača Nikolaja Mikluho-Maklaja, koji je 40 godina pre Bronislava Malinovskog sproveo stacionarno terensko istraživanje na Novoj Gvineji; eksperimentalno putovanje norveškog etnografa Tora Hejerdala i njegovog tima na splavu od balse od peruanske obale do dalekih ostrva u Polineziji; kulture severnoameričkih Indijanaca, koje je naša profesorka radije nazivala "Američanima" i čije bi nam plesove dočaravala kroz praktičnu demonstraciju plesnih koraka i ritmova ili upotrebu autentičnih muzičkih instrumenata; društveni, ritualni i estetski aspekti maorskog tetoviranja ili "tatuiranja", kako je ona volela da kaže; visoke civilizacije Srednje i Južne Amerike Maja, Asteka, Tolteka, Olmeke, Inka i drugih; kulture poslednjih autentičnih lovaca-sakupljača u nepristupačnim geografskim predelima i negostoljubivim ekološkim sredinama, od Inuita i Aleuta na krajnjem Severu do Ona, Jagan i Alakaluf na Ognjenoj zemlji; paradoksi i tragika "kolonijalnog susreta", kulturni šokovi koje su u procesu evropske kolonizacije pretrpeli mnogi vanevropski narodi, plativši previsoku cenu misije "civilizovanja", poput iščezlih Tasmanijaca, o čijoj sudbini je naposletku mogla da svedoči iznutra samo jedna usamljena i stara žena, Truganini.

Prof. dr Srebrica Knežević je bila strastveni putnik, putovala je po zemlji i inostranstvu i boravila u Varšavi, Torunju i Poznanju, u Milvokiju i na Havajima, u Meksiku, Brazilu, Čileu i na Novom Zelandu, gde se bavila proučavanjem tradicionalne kulture i etnomedicine domorodačkih naroda. Kao stipendista jugoslovenske vlade, boravila je šest meseci na Univerzitetu Kolumbija u Njujorku, u Muzeju američkih Indijanaca i Muzeju prirodne istorije. Trajna slika koja mi je ostala u sećanju jeste profesorkin kabinet na V spratu našeg fakulteta: zidovi su bili prekriveni raznovrsnim predmetima, geografskim mapama, oslikanim frizovima i suvenirima koje je donosila sa svojih egzotičnih putovanja, kao što su male indijanske mokasine, vampumi, dijademe sa perjem, lule, rezbarene maske, idoli, lutke, muzički instrumenti itd, kao i jedna bizarna ljudska mumija od koje nas je podilazila jeza, mala mumifikovana glava sa očuvanim crtama lica, trepavicama i dugom kosom – verovatno plen lovaca na glave iz amazonijskog plemena Živaro.

Zahvaljujući profesorkinim predavanjima i naraciji o njenim dalekim putovanjima, naučnim istraživanjima, konferencijama i susretima sa uglednim i slavnim ličnostima etnologije, antropologije i arheologije, kao što su Margaret Mid, Sol Teks, Tor Hejerdal, Alberto Ruz¹ i drugi, mnogi studenti, uključujući i potpisnicu ovih redova, zauvek su zavoleli etnografsku i putopisnu literaturu. Antropologija nam je ponudila novu i drugačiju "optiku" za čitanje tzv. pustolovne i naučnopopularne literature; na primer, Hejerdalov *Kon Tiki* više nije bio "knjiga za decu i omladinu" već svedočanstvo o jednoj zanimljivoj naučnoj hipotezi i hrabrom eksperimentu norveške difuzionističke škole. Zahvaljujući predispozitivnim obavezama, pisanju seminarskih radova na profesorkinim predmetima, na II godini studija čitala sam Margaret Mid, njen *An Inquiry into the Question of Cultural Stability in Polinesia* i učila se strpljenju kopajući po rečnicima i drugim priručnicima, jer iako su poglavlja o društvenoj hijerarhiji i društvenim aspektima tetoviranja bila čitljiva i razumljiva, detaljni opisi materijalne kulture, gradnje čamaca i kuća, njihova tehnička terminologija i tipologija zahtevali su predznanja kojima se novopečeni student etnologije i antropologije nije mogao pohvaliti.

Sâmo spremanje ispita na predmetima Etnologija starog i Etnologija novog sveta je trajalo mesecima – ne samo zbog podužeg spiska obavezne i dopunske literature, već i zbog toga što se u tom obilju zanimljivih dela o kulturnoj raznovrsnosti, istorijskim periodizacijama i tipološkim klasifikacijama civilizacija antropološki neofiti lako mogao izgubiti i nekritički prepustiti tekstualnom "hedonizmu", bez početka i kraja: od *Ilijade* i *Odiseje* do *Ramajane* i

---

¹ Prof. Alberto Ruz Lhuillier (1906-1979) je bio meksički arheolog francusko-kubanskog porekla, upravnik meksičkog Instituta za antropologiju i istoriju i direktor Antropološkog muzeja u Meksiko Sitiju, čuven po svom otkriću kraljevske grobnice u Palenku (1949-1959).

Intervju sa Srebricom Knežević

Mahabharate, od Herodotove *Istorije* i Tacitove *Germanije* do istorijskih knjiga o antičkoj Grčkoj i Rimu, od *Epa o Beovulfu* do *Biblijskih legendi*, od delâ Bartolomea de las Kazasa i Garsilasa de la Vege do *Ekspedicije Orinoko-Amazon 1948-1950*. Alena Gerbrana i *Najgoreg putovanja na svetu* Čerija Gararda, da navedem samo neka dela koja se ne zaboravljaju.

U znak poštovanja i sećanja na prof. dr Srebricu Knežević prenosim sažet razgovor koji smo započele još 2006. godine putem elektronske pošte. U tom periodu profesorka iz zdravstvenih razloga nije mogla da izlazi, niti da prima posete, ali je kao pasionirani korisnik interneta uvek imala volje da se dopisuje sa svojim bivšim studentima i kolegama.² Na moju veliku žalost, nikada nismo stigle da produbimo načete teme ili da otvorimo neke nove.³

Intervju sa prof. dr Srebricom Knežević

Rođeni ste u Beogradu 1930. godine. U kom delu grada ste živeli?

Rođena sam u ulici Knjeginje Zorke br. 26 (tada). Zgrada još postoji. Na dan 2. maja, zahvaljujući izvanrednoj ženi specijalisti, najpoznatijem ginekologu u to vreme, dr Bobi Milošević. Težak porođaj u kući je obavila i spasla i majku i dete.

Tada smo tu živeli u stanu. Kada je moj otac kupio kuću, preselili smo se u nju. Bila je to ulica Čajetinska br. 2. Posle je preimenovana u Triglavsku. Zatim je nazvana Franca Rozmana i najzad, pre godinu dana, Sime Igumanova. Tako provodim svoj život u nazovi četiri ulice. Dakle, najviše i najduže živim na Vračaru. Posle udaje živela sam na Senjaku, pa opet na Vračaru.

Vaša sećanja na ratne godine i uslove života?

Užasna! Okupacija, bombardovanje 1941. godine, leševi poplaveli po ulicama Beograda... Sirene, bežanija u sela oko Avale. Izbeglištvo u Vrčinu, bez

---

² U jednom telefonskom razgovoru mi je rekla da joj dopisivanje sa članovima porodice, prijateljima, kolegama i studentima pričinjava veliku radost u njenoj samoći i starosti, naročito u večernjim i noćnim satima. Meni i drugim korenspondentima na njenoj mailing listi povremeno je slala simpatične poruke dopunjene power point prezentacijama u attachment-u i prigodnim naslovima, poput "Mislim na tebe": "Mile moje dame, šaljem vam da malo razmislite i da znate da niste same. Pozdrav, vaša Srebrica" (24. 01. 2012).

³ Podroban biografski intervju sa prof. S. Knežević vodila je kolegica Gordana Pajić, muzejski savetnik Narodnog muzeja u Valjevu, još 2003. godine u profesorkinom stanu na Vračaru. Vidi Gordana Pajić "Немам више времена", *Призор*, часопис за културну историју Јадра, Центар за културу "Вук Караџић", Лозница 2012, стр. 59-76.

kupatila, bez tekuće vode, da ne govorim o hrani. Roditelji razdvojeni, otac otišao u rat.

Zatim policijski čas i kretanje po ulicama leti samo do 18 h. Ko nije stigao do svoje kuće ubijen pucnjima. Tek ujutro su skupljani leševi onih koji bi zakasnili. Povešani na Terazijama. Zatim 18. maja 1944. godine bombardovanje iz savezničkih aviona. Tri dana uzastopno bežimo na periferiju, pešice, u panici sa masom sveta sve do Kumodraža. Pod kišom bombi, bežimo iz naše kuće. U povratku, u ulici Prestolonaslednika Petra (kasnije, po Oslobođenju, Maksima Gorkog) zatičemo ogroman krater od najvećih bombi u to vreme i sve kuće demolirane, a našu u Triglavskoj bez ijednog stakla na prozorima, bez ijednog crepa na krovu. Komšije koje nisu izbegle i ljudi koji su bežali iz varoši i sklanjali se po dvorištima i u susednoj kafani "Neimar" pobijeni, poplavili od vazdušnog pritiska. Moj pas ljubimac, koji je odrastao uz mene, izašao je iz dubokog podruma tek kada sam sišla dole i pomazila ga, sav drhteći od straha.

Sećanja na strahote rata i uništavanja su strašna. Tatini rođaci su bili u logoru na Banjici. Ljuba, mladi pravnik nikada iz njega nije izašao. Ostala je moja rođaka Božana, sa malom ćerkom Dokicom.

Šta вреди, danima bih mogla da vam kazujem o strahotama rata i bombardovanja, i ja i moje drugarice iz komšiluka, koje su jos uvek žive i koje su mentalno za njihove godine dobro, naročito posle poslednjeg "humanitarnog" hirurškog bombardovanja 1999. sa kolateralnim štetama, koje smo ponovo provodili po sklonistima i u kojima je opet Vračar stradavao. Ništa novo u istoriji posle spaljivanja Svetog Save na Vračaru.

Koju osnovnu školu ste pohađali?

Išla sam u Marulićevoj ulici br. 8, tada najmoderniju i najnoviju školu u Beogradu, koja se zvala "Prestolonaslednik Petar". Po Oslobođenju ta je škola nazvana "Milica Pavlović". Sada joj je ponovo vraćeno prvobitno ime. Pošla sam sa šest godina jer sam već čitala i pisala. Imala sam divnu učiteljicu, tada najmlađu i najlepšu, Stanku Jovašević.

Da li ste uzimali časove mimo obavezne nastave, npr. stranih jezika, muzike, baleta ili nešto drugo? Pretpostavljam da ste već tada učili strane jezike i koje?

Za vreme okupacije učila sam nemački. Po Oslobođenju ruski. Zatim engleski. Pre osnovne škole išla sam u englesko zabavište. Bilo je daleko, u Krunskoj ulici. Onda je moj tata želeo da pređem u francusko zabavište, koje su držale katoličke sestre, blizu naše kuće ovde na Neimaru, uz crkvu kod parka. Bila sam tamo samo nekoliko dana. Nije mi se svidelo. Za razliku od engleskog zabavišta, gde smo se igrali, pevali, imali naše keceljice, naše kutije sa kockama i knjige sa slikama, slušali i učili pesme kroz igru, u francuskom

Intervju sa Srebricom Knežević

---

sam morala da klečim, da se molim i držim ruke drugačije. Sestre su bile sa širokim uštirkanim kapama, stroge. Tata je bio razočaran.

Baka me je upisala u baletsku školu Jelene Poljakove. Obožavala sam da igram. Imali smo i ispitne predstave. Igrala sam na okretnoj bini Narodnog pozorišta u našoj predstavi "Mali princ". Kao markiza, imala sam divnu dugačku haljinu od plavoga satena i dijademu. U gimnaziji sam, imajući afiniteta prema vizuelnom, bila učenik u Likovnoj umetničkoj školi u Šumatovačkoj ulici (pri mojoj osnovnoj školi je formirana za odrasle polaznike, radnike i službenike, naravno one koji su imali volje i talenta, što se moralo dokazati). Bila sam u klasi vajara Lale Subotičkog.

U Vašoj kratkoj biografiji, pisanoj za Bibliografiju nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta (1995) naveli ste da ste maturirali 1948. godine. Da li se neki nastavni predmet doticao etnoloških tema i sadržaja?

Ne. U to vreme je ranije uvedena nastava iz etnologije u gimnazije i učiteljske škole bila ukinuta. Ali imala sam izvanredne profesore od kojih sam dosta naučila i koji su divno umeli da na nas đake prenesu svoje utiske. Pomenuću profesora engleskog jezika dr Pavela Breznika koji je, tek sam to posle njegove smrti saznala, veoma mnogo putovao i nama uz lekciju govorio o ljudima, umetnosti, kulturi i muzejima u Engleskoj i Americi. O tamošnjem životu, psihičkim osobinama, saobraćaju. Bio je kasnije profesor na Tehničkom fakultetu.

Drugi profesor mi je predavao likovno u nižim razredima, a u višim nas je okupljao i vodio na izložbe, vajar Milan Besarabić. Sada sam, pišući o dugovječnim umetnicima⁴, saznala da je rođen 1908. godine i da je trenutno naš najstariji živi umetnik sa akademskom titulom.⁵ Takođe sam saznala da je pre toga diplomirao na Pravnom fakultetu u Beogradu. Kako je divno što sam doirujući tu temu mogla da pišem makar i najkraće o našem profesoru!

Sve ovo pišem Vama sada, da ako jednoga dana se opet vratite, imate i sve ovo kao moja sećanja iz moje mladosti. Jer, naša je VII ženska gimnazija bila ukinuta. Ja sam sa dr Tanjom Pantelić krenula u traganje da bismo organizovale proslavu 50 godina naše mature. Pitala sam i u Arhivu grada Beograda. Tražile smo naše dnevnikove sa mature. Na kraju, Tanja je posredno saznala kako da dođemo do njih. Možete zamisliti naše uzbuđenje kada smo dobile dnevnikove! Prepisivale smo najvažnije. Naročito karakteristike koje su nam nastavnici davali. Tu ima lepih i pažljivih njihovih zapažanja. Mnogima se od đaka ne bi dopali, naročito nepažljivim, lošim đacima. Nažalost, Tanjin su-

---

⁴ S. Knežević, "Etnološki pristup fenomenu dugovečnosti", Timočki medicinski glasnik, vol. 27, br. 1-4, Zaječar 2002: 53-62. V. na adresi <http://www.tmg.org.rs/v2713.htm>

⁵ Vajar, slikar, pedagog, kompozitor i dipl. pravnik Milan Besarabić je preminuo 2011. godine.

prug je umro i mi smo bez nje uz agilnost Vere Miloradović, tehnologa inženjera, organizaciju sprovele. Došle su nam i naše drugarice iz Nemačke, Francuske i Amerike. Iz Kanade naša drugarica nije došla. Neke iz unutrašnjosti takođe nisu došle, neke zato što su bile bolesne, a neke smo pre toga već zauvek bile izgubile.

Sećate li se maturalnog ispita, teme koju ste radili i profesora?

Iz matematike, kod prof. Jelene Vlahović "Šape", energične robustne žene od koje se moglo dobro naučiti ako se radi. Srpski jezik nam je predavala uvek elegantna, svakoga dana u drugoj bluzi profesorka Ružica Kolarov. Pregazio ju je na pešačkom prelazu nepažljivi vozač, a u novinama je izašla notica – "naleteo na staricu". Čuvam i danas sa bolom taj isečak iz *Politike*, kao malu dnevnu vest o tome šta se dogodilo u Beogradu, u ulici Dimitrija Tucovića nedaleko od Gradske bolnice.

Da li ste imali uzore među nastavnicima?

Uzor bi meni ličilo na neko kopiranje. Ne. Uvek sam smatrala da svako ima svoj sopstveni način izgleda, kretanja, ponašanja. Nikako nisam samo za oponašanje, kopiranje. I stalno se nerviram što sve samo uzimamo sa strane, kopiramo.

Upisali ste studije etnologije na Filozofskom fakultetu 1948. Zanima me vaša motivacija za studiranje etnologije i da li je to bio Vaš lični izbor?

Da, sasvim lični izbor. Mogu to da zahvalim uticaju koji je na mene, preko putopisne literature, izvršio moj teča, profesor geografije u II muškoj gimnaziji i pisac udžbenika iz geografije Pavle Sokolović, Cvijićev đak. Još više je uticala na mene posredno moja baka Omama, mamina mama, koja je kao članica Prvog beogradskog pevačkog društva proputovala svet i pevala pred ruskim Carem, bila u Moskvi i Petrogradu, pevala u našoj nošnji u Carigradu pred turskim sultanom, pred carem Viljemom... Tako da su njena nošnja, njene uspomene, sva dokumenta i velike fotografije, arhiva o njenom značaju i njenoj školi za devojke u Beogradu, udžbeniku koji je 1896. štampan ćirilicom u Beču, itd. materijal na kojem sada radim da bih to objavila.

I moj otac koji je bio u Francuskoj, na Korzici, i u Africi je uticao na mene. Još uvek nad njegovim rukopisima i beleškama iz rata provodim noći, nastojeći da u njegovim stihovima proniknem u dušu dobrovoljca od 16 godina koji je đaćku torbu zamenio za stradanja u ratu. Kao mladić izdržao je golgotu prelaska preko Albanije, bio je bolničar.

Na kraju da pomenem i svoju majku Grlicu, koja je studirala muziku i diplomirala na Državnom konzervatorijumu u Drezdenu i na školi Državne kapele. Bila je profesor muzike i imala samostalne pijanističke koncerte.

Intervju sa Srebricom Knežević

Moja tetka Dragica Popović, udata Sokolović, je bila stipendista i studirala je u Južnoj Karolini. Bila je biolog, a po povratku sa studija u Beograd radila je u Crvenom krstu koji je tada bio još u povoju. Njena kazivanja o studijama i utiscima u Americi, o posetama njenim drugaricama i njihovim porodicama bila su za mene svojevrsna inspiracija.

Da li ste imali podršku roditelja u tome?

Da, potpunu očevu podršku. Mada, mislim da je kao realna osoba znao da bih bolje materijalno prošla u životu da sam se okrenula finansijskoj struci, u kojoj je on do kraja radio i penzionisan kao šef knjigovodstva, bilansista Narodne banke.

Na prvi teren sam imala prilike do pođem u leto 1949. godine na Vlasinu. Dakle, prema našoj istočnoj granici u ondašnja nemirna vremena. Moja je ma-ma bila protiv toga. Plačući, bez njene saglasnosti, ipak sam krenula.

Da li ste pre upisa studija već bili delimično upoznati sa nekim etnološkim delima?

Pisala sam već, povodom drugog intervjuja, o putopisnoj literaturi, o Cvijićevim radovima, o dobijenom *Balkanskom poluostrvu*, knj. I i knj. II koje su tada bile raritet. Čitala sam knjige prof. Miloša Đurića, a zatim mi je on pre-davao Latinski jezik. U komisiji na ispitu bili su nam još i profesorka Anica Savić-Rebac i slepi profesor (Milan Budimir – prim. G. G).

Da li ste imali nekih problema prilikom prijavljivanja i upisa studija, mi-slim na političke i ideološke pritiske sa strane?

Ne. Ja sam bila odličan đak tokom celog školovanja. Znam za probleme koje su imale moje drugarice i da nisu mogle da upišu šta su želele.

Koliko studenata je upisano te godine?

Bilo nas je petnaestak, ako se dobro sećam. Bilo je samo nekoliko kolega, studentkinje su bile u većini. Najstariji je bio Nikola Pejaković, zamalo vrš-njak moje majke, zatim naš "Turčin Sulja", Murati Sulejman i Petar Vlahović. Bilo je i udatih, Kaja Pešić iz Niša i Olivera Sarić. Bile su tu i Desa Nikolić, Lepasava Žunić, Zorica Janjić, Radica Nikolić, Marija Stojadinović, Anka Pe-tranović, Milka Jovanović, Zorka Mijailović i druge. Ispite sam spremala, za-pravo preslišavale smo se pred ispit Andrijana Gojković, Đurđica Petrović i ja. Naša trojka. A svi na godini smo se odlično slagali: za diplomski iz litera-ture kad nađemo podatke, npr. za igre dece, kažemo Leli, za igre Desi i sl.

Da li je bilo neke diskriminacije na polnoj ili nekoj drugoj osnovi, tj. da li ste ikada primetili takav stav kod nekog od vaših profesora?

Nažalost i na sopstvenoj koži iskusila. Nazvao me jedan profesor pod-smešljivo "Parizlija" jer sam, mislim, bila među nas nekoliko rođenih u Beo-

gradu i poteklih iz intelektualnih porodica. Po njegovom, šta ja znam o oranju, gnojenju, žetvi, muži stoke i uopšte životu na selu.

Ko su u tom periodu bili predavači na Seminaru za etnologiju?

U zvanju predavača bio je Mirko Barjaktarović, a njegov asistent Kadri Halimi. Na mojoj trećoj godini, po pozivu sa Filozofskog fakulteta iz Etnografskog muzeja je prešao dotadašnji direktor prof. dr Borivoje Drobnjaković za upravnika Seminaru za etnologiju. Bio je biran i za dekana u dva mandata. Bio je i direktor Etnografskog instituta SANU. Predavač za antropogeografiju je bio akademik prof. dr Milisav Lutovac. Kao izvanredan i zanimljiv predavač ostao mi je u sećanju prof. Miloš Đurić. Međutim, neki ili većina nastavnika su čitali svoja predavanja. Nije me to oduševljavalo.

Kakav je bio način rada?

Bila su predavanja i posebno seminarska vežbanja na kojima su studenti čitali svoje radove, posle kojih je bila diskusija. Profesor je organizovao i vodio studentske seminare. Postojao je i "Veliki seminar", zajednički za sve godine, na kome su bili prof. Borivoje Drobnjaković, prof. Mirko Barjaktarović i asistent Halimi.

Nastavnici su delili teme za seminarske radove studenata. Na prvoj godini sam, zamislite, dobila Tužbalice!

Da li ste već kao studentkinja mogli da idete na teren i vršite istraživanja, organizovano i kolektivno ili o "svom trošku"?

Već na kraju prve godine, posle naših ispita, prof. dr Vojislav Radovanović me je pozvao u Institut SAN i predložio za člana ekipe i istraživanja na Vlasini. Bila sam oduševljena jer tada je bio direktor tek osnovanog 1948. godine Etnografskog Instituta SAN.⁶

Kako ste se snalazili za literaturu?

U čitaonicama. A ako vas interesuje da znate, od džeparca koji sam dobila od tate, već prvoga dana kada sam krenula na fakultet, kupila sam Frejzerovu *Zlatnu granu* u antikvarnici u Knez Mihajlovoj ulici. Naravno polovnu, raskupusanu. Posle sam kupila 10 knjiga Tihomira Đorđevića, *Naš narodni život*, pa po onoj narodnoj – zrno po zrno pogača, a već je bila biblioteka u našoj kući Popovića. Kada sam se udala, u kući moga supruga inž. Vladete Kneževića i moga svekra prof. hidraulike Bogića Kneževića već je bila bogata biblioteka. Pogotovu sa starim i retkim časopisima.

---

⁶ Etnografski institut SANU je ipak osnovan nešto ranije, 1947. godine. Vidi Младена Прелић, "Првих шездесет година Етнографског института САНУ (1947-2007) – осврт на пређени пут", *Зборник ЕИ САНУ*, 24, Београд 2008: 9-24.

Intervju sa Srebricom Knežević

Da li je bilo moguće nabaviti stranu literaturu?

Strana literatura je bila mislena imenica. Pa i do skora, pošiljke strane literature i kada stignu a ne mogu da uđu u sanduče, za čas nestanu u našim zgradama. Ko uzme, pocepa zaštitne omote, razočaran posle baci ko zna gde, a vi ste dali pare uzalud ili su vam poslali poklon za koji i ne znate i ne možete ni da zahvalite.

Kakva su bila vaša očekivanja od studija?

Bila sam razočarana smeštajem. Naš je Seminar bila jedna sobica do koje smo se iz dvorišta Kapetan Mišina zdanja peli sporednim, drvenim stepeništem. Verovatno su to bile prostorije za mlade, za poslugu. Tu, u skučenom prostoru na prvom spratu, nasred sobe, dva ormara sa knjigama dele učionicu od "kabineta", gde je jedan sto za prof. Barjaktarovića i stočić za asistenta Halimija. Za studente, tri niza klupa jedne iza drugih, dugačke, stare da nas nekoliko sedi zajedno, a oni u sredini ne mogu da izađu.

Za razliku od amfiteatra i učionica na Prirodno-matematičkom fakultetu, gde je studirala moja sestra od tetke, ovo je bilo i skromnim rečnikom mizerija. Pomislila sam kakva je bila moja nova osnovna škola! Ali, ja sam izabrala i istrajaću.

U kakvom sećanju su vam ostale godine studija u posleratnom Beogradu i zemlji sa novom ideologijom?

Kada ste mladi, željni znanja, puni energije, sve se prebrodi. Sve je lepo, čak i ono što je za sadašnje generacije neshvatljivo. Sve nemaštine, sva materijalna praznina, sve što smo mi tada veoma skromni smatrali dovoljnim, sada bi vam bilo smešno. Za Novu godinu sendviči sa slaninom. Bili smo željni svega. Naša drugarica Olivera, čiji je muž bio neki funkcioner, pozove nas kod sebe pa napeče brdo palačinki. Za naš praznik. Belo brašno je dugo bilo mislena imenica. Hranu smo dobijali na kupone. Američke pakete, ali i toga je bilo malo. Dugo sam nosila kaput koji nam je, jer smo bili pogorelci, posle bombardovanja dodeljen od UNR-e. Po zimi sam išla u tankim cipelama. Sve smo od staroga prepravljali.

Svi su, čak i u porodicama koje su imale zaposlene članove, u svemu oskudovali ako nisu imali rođake na selu. Svašta nam je nedostajalo, ali trebalo je da se naša zemlja oporavi od svega preživljenog u ratu i obnovi. Svi smo to znali i podnosili. Nije bilo drugog izbora! I sve samo sa marksističkim tumačenjima. Čitavi pasusi iz Cvijićevog *Balkanskog poluostrva* su izostavljeni. Ne želim o tome uopšte da se sećam.

Diplomirali ste u roku 1952. Šta je bila tema vašeg diplomskog rada i da li ste je sami odabrali?

Da, sama sam je predložila i profesori su prihvatili. Diplomirala sam juna 1952. sa temom "Prolećni običaji i žensko božanstvo plodnosti kod Južnih Slovena" (str 1-85). Rad je ocenjen ocenom 10. Rad sam branila kod prof. B. Drobnjakovića i prof. M. Barjaktarovića, a u komisiji je bio i prof. V. Radovanović.

Da li ste objavili diplomski rad, u celosti ili delimično?

Vi sada imate znatne pogodnosti. Tada se tako nešto nije dalo ni zamisliti. Kasnije, a i sada za sve treba imati novca, sponzore... Nije to neka mudrost. Novac je mnogo davno izmišljen.

Primljeni ste u zvanju asistenta-pripravnika odmah po diplomiranju. Na kom predmetu ste radili i kod kog profesora?

Nismo bili striktno podeljeni. Do tada je bibliotekar bio Petar Vlahović. Po diplomiranju, on i ja smo postali asistenti, a Milka Jovanović je postavljena za bibliotekara. Najviše sam bila uz Opštu etnologiju. Takođe i uz predmet Posebna etnologija kod prof. Barjaktarovića, ali sam organizovala sve seminare za sve godine.

Kako je izgledao vaš rad u nastavi?

Samostalna vežbanja sa studentima su bila odmah posle profesorovih predavanja. Znači, ja nastupam u terminu od 10 do 12 h, posle profesorovog časa od 8 do 10. Kada sam bila pred penzijom, studenti nisu hteli časove pre podne. Ne mogu da ustaju rano. Sve se promenilo.

Da li ste se odmah uključili u istraživački rad na Odeljenju ili u nekoj drugoj ustanovi?

Da. Već sam kazala da sam već na kraju prve godine kao član ekipe Etnografskog instituta SAN; zatim na terenskim istraživanjima svih projekata Etnografskog instituta, potom na projektu "Jadar" sa Etnografskim muzejom, a na Odeljenju za etnologiju svake godine na terenskoj praksi studenata. Sem toga na svojim individualnim putovanjima, boravcima u inostranstvu.

Da li je tada bilo kolektivnih istraživačkih projekata?

Da. Jadar, na primer, promene, narodna poezija i sl. Sa istoričarima zdravstvene kulture saradivala sam na pojedinim tematskim celinama koje su bile planirane.

Iz vaše bibliografije saznajem da ste tokom 1950ih puno pisali i objavljivali radove o raznim etnološkim temama. Npr. o varošicama u Srbiji (Lebane, 1953 i Jarmenovci, 1956), o zanatima (mutavdžije u Ivanjici, 1955), o staroj seoskoj arhitekturi u Družetiću i Kamenici (1957), o smrtnim i posmrtnim obi-

Intervju sa Srebricom Knežević

čajima na Vlasini. Pretpostavljam da ste 1957. boravili i na Lošinju, tada ste objavili tekst o ognjištu, hlebnjoj peći i dimnjacima na ostrvu.

Možete li nešto više da kažete o konceptu i rezultatima ovih lokalnih i regionalnih istraživanja?

Svaka tema je posebna priča. Čeka se dok se rad objavi. Vreme prođe. To nije redosled. Taj rad o Lošinju je tek tada štampan. Međutim, boravak tamo i istraživanje je bilo ranije i vezano je za početak moga braka. Već sam istakla da kada napišete rad čekate priliku kada ćete ga i gde predati, kada će biti objavljen. Sve su to moji "rani radovi", kako vidite, potpuno raznovrsni i po tematici i po obradi.

Ali ono što je zajedničko i što će Vas interesovati, mutavdžije nisam sama izabrala. To me je poslao da istražujem prof. B. Drobñjaković i insistirao da objavim u zborniku posvećenom akademiku prof. dr Miloju Vasiću, istraživaču Vinče, arheologu, tumaču materijalne i duhovne kulture.

Lebane sam sama odabrala i uradila kada sam bila na samostalnom terenskom ispitivanju u Jablanici. Posle niza decenija, muzealac iz Leskovca, gospodin Rakić, mi je kazao kako sam im mnogo pomogla jer sam snimila prošlost njihovog važnog saobraćajnog čvora i molio me je za separat.

Jarmenovci su me oduševili kada sam prvi put sa ekipom profesora i stručnjaka sa raznih fakulteta autobusom otišla u Jarmenovce. Ja jedina od etnologa naišla sam na takvu predusretljivost uvaženih profesora. Videla sam planove i šta se želelo eksperimentom postići u Jarmenovcima. Bila sam oduševljena mogućnošću da uživo pratim eksperiment u preobražaju naselja kome će biti date, u vidu reparacija, sve moguće podobnosti. Nažalost, dalje od mrvica, od planova ništa nije bilo jer sredstava nije bilo. Odneta su u drugu republiku, na drugu stranu. Jarmenovci su se razvijali na sopstveni način.

Kamenica i Družetić su moje privatno, samofinansirajuće istraživanje, meni posebno drago jer sam bila uz ekipu profesora i akademika tehničkih struka. Sve su to lepa stručna iskustva i divne uspomene na komunikaciju sa velikim stručnjacima, ljudima i pedagogima, koji su uvek umeli, želeli i hteli da podrže mlade, radne, željne znanja i otkrivanja.

Kako je bio organizovan rad i boravak na terenu po selima? Da li ste radili samostalno ili u timu sa nekim?

Rekla sam vam da sam imala sve vrste iskustva. U početku, u timu sa kolegincim, ali se razdvojimo i svaka ide u drugu kuću. Čak i za vreme ekspedicija sa Institutom i Etnografskim muzejom stanovanje je bilo kolektivno, a odlazak pojedinačan i rad sa svakim informatorom samostalan. Pomenula sam i istraživanja o svom trošku.

U ekipama Etnografskog instituta bila sam sa tri studentkinje starijih godina. Živele smo u jednoj kući, spavale popreko na jednom krevetu, na slamari-

cama. U ruksaku sam nosila tanko ćebe, presvlaku, mali lavorčić, bateriju, šibice i obavezne sapune u boji kao "vizu" za razgovore sa ženskim informativcima. Kasnijih godina je kafa bila ta koja se uz šećer obavezno nosila kao dar.

Na Vlasini ni proju nije bilo lako nabaviti. Za vreme tadašnjih planskih otokupa. Ne možete ni zamisliti čega su se sve seljaci tada plašili. U najranijem periodu, odmah posle Oslobođenja, kazivači su bili uzdržani, bojali su se popisa, rekviriranja. Kasnijih godina je kvalitet kazivanja pojedinaca varirao, u zavisnosti od njihove elokvencije, interesovanja za prošlost, razumevanja potrebe da se zna o njihovom kraju itd. Pojedini kazivači su pravo blago. Moja nastarija kazivačica je lično poznavala Jovana Cvijića. To je bila stogodišnja Draga Tešić iz Loznice, o kojoj sam opet ovih dana pisala i pominjala je.

Veoma značajna i zanimljiva tema koju ste verovatno prvi počeli da obrađujete u domaćoj etnologiji je položaj i uloga žena u narodnoj kulturi. Najpre ste objavili prilog o "pisanju" nepismenih žena u "Borbi" 1953. Doktorsku disertaciju pod naslovom "Učešće žena u našoj narodnoj kulturi – etnološka istraživanja materijalnog i duhovnog stvaralaštva" odbranili ste 1968. pred komisijom koju su činili prof. M. Barjaktarović, prof. M. Lutovac i prof. dr Zaga Pešić-Golubović.

Prirodno je da žene pišu o ženama. Tada nije bilo ni govora o sadašnjem "ženskom pismu" i romanima, izvanredna stvar koju rade naše spisateljice ili talentovane novinarke šireći kulturu o našim ženama iz prošlosti, umesto da se na papiru štampaju "krimići" kao bajagi razbibriga.

Pisali ste i o ženama kovačima (1958). Da li je to bio neki "nov" običaj, odnosno vid prilagođavanja žena izmenjenim uslovima?

I taj rad je moje "otkrivanje". Slučajno, bila sam na terenu u Prijepolju, snimila sam ženu kovača. Posle sam saznala za sledeću, zatim u Prizrenu. Sve su bile jakih mišica, muške građe, nekako i po izgledu neženstvene. Ophrvane teškim uslovima života, prihvatale su muški posao da bi obezbedile egzistenciju. Nikakva tradicija, nikakvi običaji.

Da li ste u 1950-tim mogli da putujete u inostranstvo? Objavili ste rad o etnografskim muzejima u Rimu u GEM. Možete li nešto više da nam kažete o tom boravku i posetama muzejima?

Tek mnogo godina kasnije, uz kolektivne pasoše. Sa prozivkama i zadržavanjima na granici. Ekskurzije sa studentima u bečke muzeje 1954. godine su prvi izlazak na kolektivan pasoš, o sopstvenom trošku. Zatim moj rad o muzejima u Rimu, jedan od prvih o muzejima u inostranstvu, objavljen je u Glasniku Etnografskog muzeja. Ponovo sam za doček i ulazak u Treći milenijum provela Novu godinu u Rimu, sada već iskusna i seda profesorka u penziji. Ipak sam još jednom u životu stigla u Večni grad.

Intervju sa Srebricom Knežević

Pa ako ste čitali moj rad, to što sam tada videla ni kod nas, ni ranije u Beču nije bilo korišćeno. Obredne povorke uz magnetofonsku ilustraciju, melodije, govor, blagosiljanja. Tako su prikazivani i pojedini muzički instrumenti. Sve je to za nas tada novo i interesantno, sa našim željama da uskoro stigne i kod nas. I dočekala sam to, i Vi i ja.

Relativno rano, potkraj 1950ih počeli ste se baviti temama kao što su ishrana, narodna medicina, zdravstvena kultura, uloga banjских lečilišta, kulturnih mesta i manastira, potom njihovi kognitivni i simbolički aspekti (narodni koncepti bolesti i zdravlja; magijski postupci, rituali, igre u prevenciji i lečenju) u različitim sredinama i istorijskim periodima, od srednjeg veka do savremenog doba. Nastavili ste da se bavite ovim i novim temama – za neke se slobodno može reći da ste ih vi uveli – do ovih dana. Možete li nešto više da nam kažete o tome: o inspiraciji, idejama i saradnji sa drugim istraživačima i ustanovama?

Od prvoga semestra, od 1948. godine i osnivanja Etnografskog instituta SAN, prof. Vojislav Radovanović koji nam je predavao antropogeografiju nas je pozvao. Tog leta pred upis na fakultet, na Durmitoru sam upoznala akademika prof. farmacije Jovana Tucakova (o njemu sam puno puta pisala), koji me je pozvao na svoje predavanje o belom luku – čuveno, interesantno. Kao predavač, bio je čudesan, zanimljiv, elokventan. Drži pažnju i unosi se u sve detalje. Sada razmišljam, možda je baš on najviše na mene uticao, oslobodio me ako sam ikada imala bilo kakvu tremu. Uveo me je u Srpsko lekarsko društvo, Sekciju za istoriju medicine. Bila sam najmlađa, a sada sam najstarija od onih koji još aktivno saraduju, dolaze na sastanke i pišu. Još sam neke od etnologa, kao Vidu Nikolić, Radmilu Filipović i druge mlađe kolegice i kolege želela da obezbedim kao sledbenike i nastavljače te etnološko-lekarske saradnje.

Može li se govoriti o posebnim poddisciplinama, odnosno o interdisciplinarno orijentisanim oblastima proučavanja?

Svakako da su interdisciplinarne. U pravu ste, ali sve se razvija i u zavisnosti od istraživačke građe, a još više od profila pojedinih časopisa koji traže i specificiraju problematiku. Tako kad su me zvali ekolozi, morala sam da se podredim problematici koja njih interesuje, kao i u saradnji sa lekarima kada je reč o epidemijama. Kada saradujem sa vojnim istoričarima, pišem i obrađujem Balkanski rat, Prvi svetski rat, studente Beogradskog univerziteta koji su svoje živote dali za slobodu Srbije. O epidemijama, maloletnim negovateljicama, dobrovoljnim bolničarkama; ženama našim i damama koje su ranjenike, gnoj, paćenike prihvatale i pomagale lekarima u bolnicama, zamenivši svoje toalete i balove za dobrovoljni rad, ispomoć onih koji su u borbi za slobodu ostali bez udova ili očiju.

Kada sam ulazila u oblast arhitekture, bilo narodne ili pitanja opštih, pa pisala na primer o vratima, dobijem prostor za jedan odeljak a imam materijala za knjigu. Pojedine teme se moraju posmatrati interdisciplinarno. Isto kao i odlazak na međunarodne skupove. Ja sada to kao penzioner ne mogu ekonomski da izdržim. Sada je i odlazak na nama južnu stranu, u Makedoniju, skup put u inostranstvo. Učestvovala sam sa radom na Međunarodnom kongresu. Za sledeći neću moći. A baš su taj moj veliki rad o ishrani na takvom, međunarodnom kongresu stavili kao uvodni, na prvom mestu, jer je sinteza mojih gledišta kakva se do tada kod nas još nisu nalazila.

Ideje se rađaju svakim danom, na svakom mestu, u gužvi u saobraćaju, na ulicama, a tek na terenu sa kazivačima! Sada kad prelistavam svoje beleške, ima ih tušta i tma. Ali, hoću li imati vremena, što bi rekla Desanka Maksimović, da sve to što želim uobličim. Nisam ni sve referate koje sam prezentovala uspela da objavim. Tako je to u životu. Treba da završim i svoju bibliografiju, da ne bude kao što se desilo mojoj dragoj starijoj kolegici Vidi Nikolić-Stojančević, da ode (1998) a bibliografija joj nije bila urađena. Srećom da su njen suprug akademik dr Vlada Stojančević i naša draga Milina Barišić iz Etnografskog instituta sve to propušteno uradili. O Vidi smo više puta pisali, kolegica iz Leskovca etnolog Radmila Stojanović, Desanka Nikolić, akademik Dragoslav Antonijević i ja.

Pored velikog broja etnografskih i biografskih radova, te doprinosa kulturnoj istoriji i istoriji medicine, pisali ste i o metodologiji, pristupu u proučavanju ishrane i zdravstvene kulture, primeni etnološke analize u andragogiji itd. Šta je bila osnovna pobuda u pisanju ovih radova?

Što ste stariji, sve više uvidate svoje zadatke. Za neke sam bila baš pozivana. Za metodologiju i pregled radova iz Istorije zdravstvene kulture, za skup koji je za vreme akademika Dušana Nedeljkovića organizovan u SANU. Neke sam samoinicijativno napisala i podnela pre godišnjice Etnografskom muzeju. Za veliki zbornik posvećen stogodišnjici Muzeja (1901-2001) pisala sam o saradnji našeg Odeljenja i ostalih fakulteta sa našim Etnografskim muzejom.

Niste pitali, ali da znate kada me ne bude bilo: dva puta sam nagrađivana u toku studija povodom Dana Univerziteta. Bila sam rukovodilac samostalne studentske Naučne grupe. Potom, osnivač i prvi predsednik Etnološkog društva Srbije (1972-1974). Organizovala sam Prvi kongres u Novom Sadu, posvećen muzeološkoj problematici i imala odziv naših kolega iz svih tadašnjih naših republika, koji su došli sa referatima iz etnološke i muzeološke problematike.

Dobitnik sam Oktobarske nagrade grada Beograda 1974. godine za učešće (obrada dva odeljka) u kolektivnoj trotomnoj knjizi *Istorija Beograda*, u redakciji akademika prof. Vase Čubrilovića.

Intervju sa Srebricom Knežević

P.S.

Poslednji imejl koji sam primila od profesorke 26. januara 2012. godine ima naslov "Zavejani":

"Dragi i mili moji, sa moga 'vidikovca', 11. sprata i pogledom na Južni Bulevar ispod mene, a pravo, u vidokrugu na sve vile i nove visoke građevine, kojima dominira najveći pravoslavni hram na Vračaru, na novu veliku crkvu sv. Save, živim i radujem se jer je to ne samo ZIMSKA ČAROLIJA već i u petak, 27-og januara hramovna slava i slava svih škola i institucija prosvete. I baš je prelepo da je sve sada tako belo, kao iz bajke. No, zbog hladnoće i moje trenutne slabosti još od 19-og, ja ni ove godine (kao i prošle) neću moći na svoj Filozofski fakultet, na rezanje kolača sa predivnim sveštenikom, g. Bran-
kom Topalovićem i članovima hora Saborne crkve. Prvog beogradskog pevač-
kog društva. Kada je hor osnovan, u njemu su moja baka, Omama-Šarlota i
deda Đura Popović bili članovi. Sada su na naš fakultet dolazili i pevali moji
dragi drugovi, dr Dušan Pantelić (moje Tanje brat) i moj drug iz detinjstva,
inž. tehnologije prof. Milan Leko.

Vreme je i dalje sve hladnije i hladnije, i prirodno i normalno je, ZIMA je!
Ranije, dok sam bila mlađa, ništa me nije sprečavalo. Sada jedva idem sa šta-
pom, zanosim se i po suvom vremenu, a po kiši i snegu nikuda iz kuće, pešice
ne mogu. Čak ni nogu pred nogu. Ipak se ne nerviram, već zapravo u prizoru
kao iz bajke, uživam.

Sve ovo pišem da se setimo svi, kako smo u detinjstvu uživali, spremali re-
citacije, pevali u horu i glumili na taj dan našega prosvetitelja RASTKA NE-
MANJIĆA.

Sve vas najsrdačnije pozdravlja
Vaša Srebrica".

Naša Srebrica je preminula nepuna dva meseca kasnije, 14. marta 2012.
godine.

Korišćeni izvori za biografiju i bibliografiju:

Bibliografija nastavnika i saradnika Filozofskog fakulteta u Beogradu, knj. I, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 1995, str. 132-145.

Knežević, Srebrica. 1996. *Etnologija Novog sveta*, knj. prva, Beograd: Univerzitet u Beogradu.

Пајић, Гордана. 2012. "Немам више времена", *Призор*, часопис за кул-
турну историју Јадра, Лозница: Центар за културу "Вук Караџић", стр. 59-76.

Павковић, Н. Ф. 1998. "Одељење за етнологију и антропологију". У:
Филозофски факултет 1838-1998. Период 1963-1998. Београд: Филозо-
фски факултет Универзитета у Београду, 479-493.